ԵՐԱՅ

Տարեգրական Լուրեր

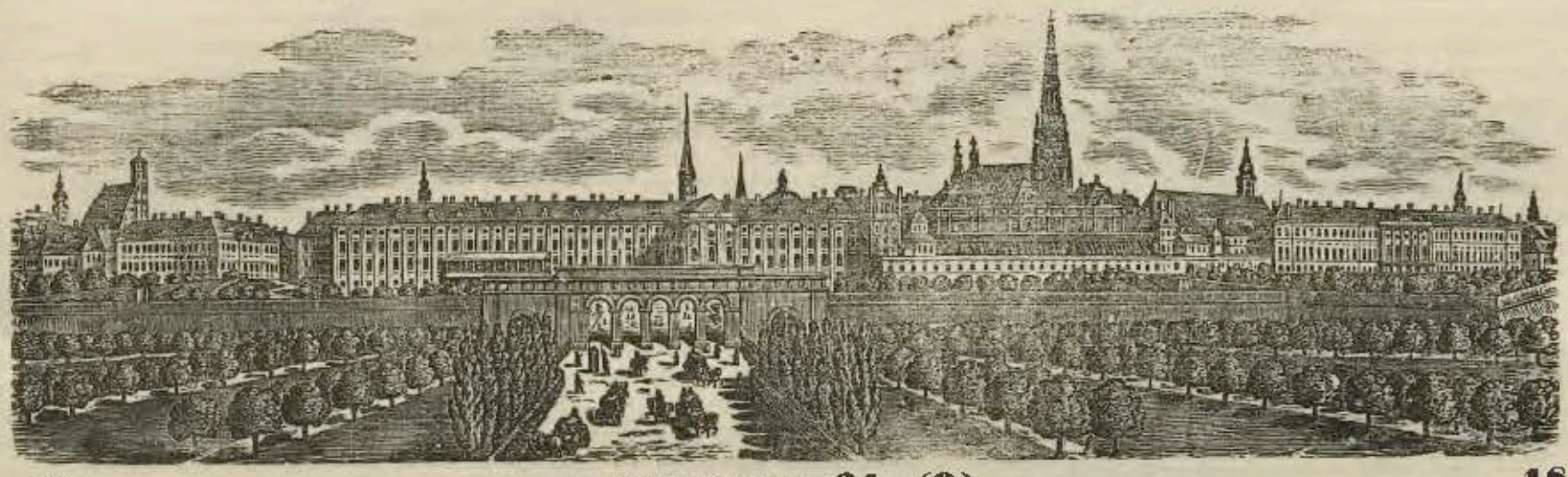

թիւ 21 ՄԱՅԻՍ 21 (9) 1850

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՌՈՏՐԻՒ · Աղբատութիւն։

ԳԱԼԼԻԱ · Կոյսմոկրատութիւնը եւ ազգային ժողովքը։ Սահմանադրութեան հրատարակելուն տարեդարձը։ Նիւթապէս կեանք մը։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ · Աւստրիայի եւ Պրուսիի ժողված մասնակցները։ — Պրուսիի կառավարութեան եւ ուղղափառ դիրքին մէջ եղած վէճը կը լմննայ։

ՍԱՐԴԻՈՆԻԱ · Պոլսոյի արքեպիսկոպոսին բռնութիւնը։

ՀՈՒՍԱՍՏԱՆ ՅԻՍՈՒՍԻՆ · Ս. Քահանայապետին պիտուութեան գործերը։ Սարգինիայի վրայ ծանօթութիւն մը։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՅԻՍՈՒՍԻՆ · Պոնիայի լուրեր։

ՌԻՍԱՅԻՄՆԻՈՍԱՆՔ · ԱԶԳԱՅԻՆ · Եւրոպայի մէջ հարիւր սկսած քանի մը արուեստական մեքենաներ։

ԱՄԱՂԶՈՒԹԻՒՆ ԿԱՅՍԵՐՈՒ · Ի · Անուանի կամ կերակուր։ (Շարունակութիւն։)

ԲԱՐՈՄԵՏՐԱ · Զարգացումներուն գլխաւոր մէկ պատճառն է ապրուստիները։

ԵՐԱՅԻ ԼՈՒՐԵՐ · Աբիւնի փեսոմեղբութիւն կը պատրաստ։ Արտաքոյ կարգի լուսատ մը։ Նեղուսի ակունքները։

ԸՆՍՏԻՒՆ

ՎԻԵՆՆԱ · ՄԱՅԻՍԻ 20

ԿԱՅՍԵՐԱԿԱՆ կառավարութիւնը՝ 1848ին Խոտաբակեան պատերազմին մէջ Հունգարացոց Լէգէոնին ձեռքէն առած թնդանօթներն ու ռազմամթերքի սայլերը նորէն Ս. Քահանայապետին պարգեւց։

— Կ'ըսուի որ մեռելոց Գոսկանայի մեծ գուրսը Վիէննա պիտի՞ գայ եւ երկու ամիսի չափ պիտի՞ մնայ։

— Լոյս կը զրուցէ թէ քանի որ կնոջ (գամբռի) նոր օրէնքը սկսաւ ի գործ դրուիլ, տէրութիւնը մեր այն Վիէննայի մէջ օրը 10,000 արծ. ֆիորին առնէին ուսի մեռաք կ'առնէ։ Թէ որ աս օրէնքը շարունակուէլու ըլլայ՝ Վիէննա տարեկան տարի 3,000,000 արծ. ֆիորին աւելի կնոջ տուրք պիտի՞ վճարէ։

ԼՈՒՐԵՐԻՑԵ ՈՒ ԳԻՒՆԵՏԻՑ · Մ'իրանէն կը գրեն որ Կրոնիի անունով մէկը մեռաքի որդերուն Քաղաքաց ընտրած հիւանդութեանք գէմ՝ որն որ աս որդերուն մեծ վնաս կ'ընէր, նոր գէդ մը գտեր է, բայց աս գիւղը հրատարակելու համար 300,000 ասորիական քսանոց կը պահանջէ։

— Կ'ենսարիկն ամսոյս 10ին կը գրեն. Քանի մ'օր յառաջ Դուբիի Ռոմիկոյ անունով Հրէի մը քովէն 25,000 գնդակ, թնդանօթի գունդ, ռումբ (բոմբա) եւ այլն, նաեւ շատ զինուորական գիրեր եւ զանազան երկրագունեան բաներ գտնուեցան, աստ հանար անմիջապէս բանտարկուեցաւ որ քննուի։

— Կայսրը հրաման տուաւ որ ան Խոտայցի զինուորները, որոնք Խոտայական ապատամբութեան առեն իրենց Հայրենեաց մէջ մեռելով տերութեան հատատարմի կեցան, յիսնապետէն վար՝ ժամանակէն 2 տարի յառաջ զինուորութենէ ազատ թող տրուին։ Իսկ որոնք որ Խոտայիցէն դուրս էին եւ հա տարի՝ մեռցին՝ մէկ տարի յառաջ։

ԱԽՍՏՐԻԱՅԻ ԾՈՎԱՅԱՆՆԱՑԻ · Լիսբոնէն ամսոյս 12ին եկած հեռագրական լուրերը կը ծանուցանեն որ կայսրը նոյն օրը մեծ հանդիսով նոյն քաղաքը մտեր է։ Քաղքին բոլոր մեծամեծները Օրլինա լիսոն գլուխը իրենց ինքնակալը դիմաւորելու դուսէր են, քաղաքը մտնելու տեղն ալ դարձեալ 1001 թնդանօթի հեւաուեր է։ Իրիկունը բոլոր քաղաքն ու նաւահանգիստն նաւերը փուռաւորուեր են, այնպէս որ ամէն կողմ բոցելու ծոմ է դարձեր, եւ կայսրը երկրին ասնէ ճամբաներն եւ նաւերը նաւակով նաւահանգիստն ալ պտտեր է։ Հակ 14ին յուլիսը կ'ըսեն թէ կայսրը նոյն օրը փառաւոր հանդիսութեամբ շոգեկառքի կայարանին հիմնադրութիւնը կատարեր է։

Մանաւանդ։ Այս օրերս Մանտուեներուն ձեռքէն առնուած պատերազմի պարարան ու զէնքերը Գոմոռն բերուեր բերուեցան, որոնց մէջ Ազգ զինքի գործարանները շինուած 32 թնդանօթի, 6 հրասանդ (հաւան ֆէպա) 50,000 գունդ կայ։

Ինսպրուք։ Այս երկրին ապահովութեան փոյ եկեցած Աւստրիական բանակը 85,000 հետեւակ, 5000 ձիաւոր եւ 120 թնդանօթէ կազմուած է։

ՊՈԼՍԻՆ

ՓՈՐԹԷ, Մայիսի 13։ Ամէն մարդու մտադրութիւնը հետաքրքրութեան մը փարիզ դրած է։ Թէ արդեօք ընկերապարներու կազմակերպութիւնը ազգային ժողովքին շատաւոր կողմանէ պիտի՞ որ խոնարհի, եւ մեծ մասն բնաւորութեան օրէնքը փոփոխութիւնն ընդունելու ըլլայ, ինքն ալ պիտի՞ ընդունի՞ չէ եւ զէնքերի պիտի՞ վարէ, ասիկայ է մեծ խնդիրը՝ որուն վրայ ամէն մարդ զբաղած է։ Ինչպէս ոնցած անոյտ՝ Համառստիւ ծանուցինք՝ կառավարութիւնը ամսոյս 8ին ընդունելու փոփոխութեան օրէնքը ազգային ժողովքին առջեւը դրաւ. ու 197 քուէի դէմ 453 քուէով ան նորոգութիւնը շատ հարկաւոր ճանչցուեցաւ, ուստի եւ 15 հոգիէն կազմուած յանձնաժողովի մը յանձնուեցաւ, որ ան օրէնքը քննէ, ու անոր վրայ ժողովքին տեղեկութիւն տայ, եւ անուսակոյս քանի մը օր եւաքը միհամանութիւնը կը սկսի։ Լեռնակողմիները մինչեւին բաժնուած են. անոնք կ'ուզեն որ ընտրութիւնը 1852 համարերեն, որ առնելու Լուդ. Նապոլէոնին իշխանութիւնը լրացնելով, նոր պահելոյ ընտրութեան առնելու ուզածնին պահելոյ գնեն, եւ պարտէս դիմաւորութիւնին գլուխ հանեն. անոր համար ալ աս կողմանն լրագիրները գոր օրինակ Լա Ռեպիպլիք ու Լա Բրէս, ժողովուրդը կը յորդորեն որ հանգիստ տեսնելնին նոսին։ Այս կողմնակցութեան գլուխ է Ֆիլ Գաւարը, այն որ կը կարծէ թէ խոսքերուն հանելով կրա ազատութիւնը ուելի կը շահի։ Բայց կայ աս լեռնակողմին մէջ մեռ մ'ալ, որն որ կ'ուզէ որ ժողովուրդը ապր հանի, ու զէնքով ընդհանուր ընտրութեան իրաւունքը պաշտպանի։ Ասոնց գլուխ է պ. Շարլ Լոկրանտ։ — Լոկ առաջարկուած օրէնքին կողմնակիցները՝ Լեմէր, Մոնթալամպէր, եւ այլն, մտրնելնին գրած են, որ ամէն ճգատիւ աս օրէնքը պաշտպանեն եւ յառաջ տանին, որով ընկերապարներու կազմակերպութիւնը ստատիկ կը նուաճի ու կը զլանուի։ Ան Թիէրի կողմնակցութեան դիմաւորները իրարու հետ միաբանած են, որ եթէ օրէնքը չընդունուի, ամէնն ալ պատգամաւորութենէն հրաժարին, որով կը յուսան որ ազգային ժողովքն ալ ինքնիրմէ կը լուծուի, որովհետեւ իրենց կողմնակիցները՝ պիտաւորներն հրաժարելէն ետքը՝ իրենք ալ պիտի է որ հրաժարին, ու ինչպէս յայտնի է՝ ասոնք ազգային ժողովքին շատաւոր մասը կը կազմուցանեն։

— Մայիս 4ին Սահմանադրութեան հրատարակութիւնն տարեդարձը տանց խուռութեան ընդունցաւ։ Փարիզի մէջ ամէն մարդ ոտքի վրայ էր, քովի մասաւոր քաղաքներէն ալ շատ բազմութիւն Փարիզ թափած էին։ Առանց չափազանցութեան (կ'ըսէ Լոյսն թղթակիցը) իրիկուան որուն հրաբաղքի տարեն Լուգանի յաղթանակի կամարէն մինչեւ Դիւ իլլի 600,000 հոգիէ աւելի բազմութիւն ժողված էր։ Խաղը բլրներուն եւ բը մեծ փողոցներն անանկ լեցուած էին, որ երեք ժամ կարծես թէ մարդիկ ներու ծոմ էր։ Ի վերոյ այսր ամէնայնի անկարգութիւն կամ դժբախտութիւն մը չպատահեցաւ։ Սութիկանութեան մեծը ամէն կողմ թէ հետեւակ եւ թէ ձիաւոր զօրք դրած էր, որոնք կը նայէին որ անցքերը բաց մնան, ու խուռութիւն մը չելլէ։ — Լուդ. Նապոլէոն պ. Ռուէ այսպուութեան պաշտօնեայն հետ թեւ թեւի մտած եւ ուրիշ պաշտօնեաներէն ալ մէկ քանին հետը զբոսանքի եկած էին, ու ամէնէն խիստ բազմութիւն եղած տեղերն ալ կը պարտէին։

— Գիւնդրէ-Սանդ լրագիրը հետեւեալ պատմութիւնը կը պատմէ. Պարիսկի որը (ամսոյս 7ին) կէսօրէն ետքը Միրոսանութեան հրապարակը Եղիսեան դաշտերը մտնելու դրան քովերը չորս ձիով փառաւոր կառք մը կեցած էր։ Զարդը խիստ փառաւոր էր, ծառաները ոսկի ու արծաթի զարդերով զարդարուած հարուստ նշանագրեսոս հագած էին. միայն կառքին տէրը պակաս էր։ Քանի մը վարկեանի մէջ հետաքրքիր բազմութիւնը եկաւ խոնարհեցաւ, ու մանք գարդին ու փառաւորութեան վրայ ապշած կը նայէին, իսկ ուրիշները ահաճելով ու բրմնելով տեսնելը՝ կ'ըսէին, աղնուականները. ասիկայ ժողովրդեան նախատինք է, որ ոնչպէս ներելութեան ու կարողութեան մէջ է։ Մէկը իրաւունք չունի շռայլելու՝ քանի որ կը գտնուի գեւ ժողովրդեան մէջէն մէկը որ ոտ ան հացին կարօտ է, (ասոնք Սիրին խոսքերն են)։ Ծառաները անտարբերութեամբ մը աս խոսքերը մնիկ կ'ընէին, որն որ ժողովուրդը աւելի եւս կը կատղեցնէր. անանկ որ վերջապէս ոտքեւ գտնուողները ծառաներուն հարցուցին թէ աս կառքը որուն է, որ ազնուականն է ասոր տէրը։ Ծառաներն մէկը հանդարտութեամբ մը պ. Էսժէն Սիրին է, պատասխանեց։ Ասոր վրայ բարձրաձայն ծիծաղ մը եղաւ։ Խոսքերը կամաց առ կամաց անհետացան։ Բայց կ'ըսուի որ անիկայ չէ թէ Լուսէն Սիրին, հապա ծանօթի Լոյս Մանդէկին ըլլայ։

— Այն ու. Լոսը բաժնին մէջ նոր ընտրուած պատգամաւորներուն ամէնն ալ լեռնակողմեան են։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Լայպցիգ 19ին Պրանքֆիւրդ քաղաքը Աւստրիական սահմանագիծը Դուն կոմսը դերմանական գաղութացման մասնաճիւղը բացաւ։ Գերմանական սահմանի կողմէն եկող դեսպաններուն ասոնք են։ Աւստրիայի Համար՝ Դուն կոմսը, Սաքսոնիայի կողմանէ՝ պ. Ցեշաւ, Հանովերի կողմանէ՝ պ. Ինգմնա, Մեքլենպուրգի կողմանէ՝ պ. Ռայնհարտ, Պուրնսուիկի կողմանէ՝ պ. Քսիլանտէր, Լիպէնպուրգի կողմանէ՝ պ. Շէրֆ, Հեսէն-Հանաուի կողմանէ՝ պ. Հոլզհաուզէն, Հոլշտայն-Լաւենպուրգի կողմանէ՝ պ. Պիւլմ, Հեսէն-Գասսելի կողմանէ՝ պարոն Ինգոլֆ պրաշանեան, Հեսէն-Տարմշդատի կողմանէ՝ պ. Ցաբուիզ, Գասսաւի կողմանէ կը ներկայացուցիչը պ. Պոան։

ՊՐՈՒՇ։ Մնոյս Տին պերլին քաղաքը Պրուշի հետ դաշնակցեալ իշխաններու ժողովքը բացուեցաւ։ Այս ժողովքին դրեան որ միա գնելու բաներուն ասոնք են, որոնք մինչեւ ամսոյս 13ը եղած նիստերէն կրնանք յառաջ բերել։ Պրուշը ամենայն ճգնութեամբ կաշխատի որ ան գաղնակցութիւնը հաստատուն դառնէ. անոր համար ամէնէն յառաջ Պրուշի թագաւորը ժողովականներուն խնայուց, որ ինք ան առաջնորդը վրայ պիտի մնայ։ Բայց դաշնակցեալ իշխաններուն մէջ մասը դաշնակցութենէն երկնալու յաժարութիւն կը ցուցնէ։ Այս բաժանման ու երկպառակութեան դրնատոր պատճառ ան է դա., որ Պրուշը դաշնակցեալ ազգութեանց գրուխ ըլլալով՝ քան հեռաւորդի ամենուն կոմսանէ միայն ինք ձայն ունենալ կամ ներկայացուցիչ ըլլալ կուզէ։ Գրանքֆուրդի ժողովքին մէջ։ Հէսսէն-Գասսելի իշխանը ասիկայ բացարձակապէս ընդդիմանալու, իր Գանիֆուրդ քաղաքի պահել ուզեց։ անոր հետ միացան Հեսէն-Հանաուի ու Գասսաւ։ Այս կողմը կ'երեւան նաեւ Մէքլենպուրգ-Շվերին ու Մէքլենպուրգ-Շպրլից։

— Լաւ ավարտութեան եւ ուղղափառ կրկերին մէջ սահմանագրութիւն վրայ երդում ընելու պատճառ եղած վէճը ընդդիմ. խնդիրը եպիսկոպոսաց կողմը դարձուցաւ։ Պաշտամունքի պաշտօնարանը պ. Ալբերը Պրէսլաւի արքեպիսկոպոսին խրկեց, ու մեկնող խոտակցէն հոգը Ռէնտորֆ գաւառներուն չորս եպիսկոպոսաց առաջարկութեանց վրայ միութանեցան։ Ք. Դպրոցներուն վերակացուները երդում պիտի չընեն, կաւարարութիւնը ասոնք եւ կերպցոյ եւ ոչ թէ ազգութեան պաշտօնատեր պիտի համարի, անոր համար ալ ասոնցմէ երդում չի կրնար պահանջել։ Թ. Խոկ ազգութեան պաշտօնի մէջ գտնուող քահանաները երդում ընելնէն յառաջ գրով Եկեղեցոյ իրաւունքը վրայ ոմանք մի պիտի ան ան պաշտօնատէրին, որուն տալիք որ պիտի երդնուն։ Այս բողոքագիրը կառավարութիւնը պիտի ընդունի ու պիտի պահէ։ Ասոր կառավարութիւնը ան միջադարութիւնն ձեւը բաւական ընդունած կ'երեւայ, որն որ նախ եւ յառաջ Պրէսլաւի իշխան արքեպիսկոպոսը բոլոր իր թեմին սակ եղած ուղղափառ կրկերին հրամայեց, ու անկէ ետքը մեկալ եպիսկոպոսներուն ալ ընդունեցան։ Մինչեւ կարգադրութիւնը պահելու համար եպիսկոպոսները Ռէնոսի գաւառին եպիսկոպոսաց շինած վերադարձութեան ձեւն ընդունեցան, որ է առ. Բարձրագոյն. Տէր։ ։ ։ Այս թղթոյս խոնարհաբար Հրամանոցը կը ծանուցանեմ՝ որ ես իրմէ Սահմանադրութեան վրայ խնդրուած երդումն ընելու պատրաստ եմ. բայց ինք զինքս պարտաւորեալ կը սեպեմ առ երդումն ընելէս յառաջ յայտնապէս խնդրելու իմ միտքս արտայ առ տուրը գործողութիւնը կը կատարեմ։ Իմ միտքս առ է, որ առ նոր երդումս եկեղեցոյ իրաւունքները, եւ իմ առ նիստանոնի ունեցած պարտքերս չեղեալ վերցնել, ուստի եւ իմ եկեղեցական վիճակիս վրայ փոփոխութիւն մը չեղեալ ընել։

ՍԱՐԴԻՆԻԱ

Ֆոլոր լրագրները Դուրինի արքեպիսկոպոսին բանտարկուելուն վրայ խորհրդածութիւններ կ'ընեն, ու անոր մեղադրանքը կը պատմեն։ Մայիսի 4ին կէսօրէն ետքը ժամը 3ին մեկ պաշտօնական ու ստիպողութեան պաշտօնատէր մը արքեպիսկոպոսին պատուոյ եկան, ու անկէց խնդրեցին որ իրեն եղած հրամանին համաձայն՝ իրենց հետ մեկտեղ գնայ։ Գերս. արքեպիսկոպոսը միայն քիչ մը ատեն կենալէն ետքը՝ հանդարտութեամբ անոնց հետ եկաւ գնաց։ Երիկոյեան դէմ բոլոր մետրոպոլական ժողովքին կողմանէ ցաւակցութիւն ցուցընելու համար արքեպիսկոպոսին պատուոյ ամաւորութիւն մը գնաց, ու բոլոր մայրաքաղաքին եկեղեցիներուն մէջ անոր աղաստութեան համար աղօթք ընելու հրամայուեցաւ։ — Հասարոս հարիւրաւոր կը սեպենք ազգասիրասէրներ ու ատենին մէջ եղած թղթակցութիւններէն երիտասարդ յառաջ բերել, որոնք Ազատ- լրագիրը կը հրատարակէ։

Ա. Արեւելագոյն Տէր։ Որովհետեւ ձեր պատճառները գիտ չեն կրնար հասկնալ, որոնցմով կ'ուզէք իմացընել թէ Հեղն ունեցաբեր է դատաստանի երեւալ։ եւ որովհետեւ դարձեալ Ձեր այսօրուան թղթին մէջ ըրած ադաչանքը չեմ կրնար ընդունիլ. անոր համար ինք զինքս պարտաւոր կը ճանչնամ հրամանոցը ծանուցանելու, որ եթէ այսօր ալ եղած հրաւէրին չէր անար, ան ատեն Ձեր դատը ըստ օրինաց իր ընթացքը հարկ է որ կատարէ։ Մինչեւ յարգանքով եւ այլն։

Ս. Ն. Դարագաղ Սալմ։

Բ. Հարգարգատու Տէր։ Արդէն Ձեզի գրած առջի թղթիս մէջ մեկնեցի, թէ իմ խղճմտանքս ինծի չի թոյլատրեր, որ ատանց յառաջագոյն Քահանայապետէն հրաման ընդունելու (որն որ բերել տալու պատրաստ եմ) աշխարհական առեւանի առջեւ երեւիմ։ Հրամանդիր. հիմա ինծի պատասխան կուտաք, որ իմ պատճառներուս չէք հաւանիր, ու իմ խնդիրքս չէք կրնար կատարել, եւ դատաստանը իր ընթացքը հարկ է որ կատարէ, թէ որ ես այսօր հրաւէրին չանսալու ըլլամ։ Աղդ որովհետեւ ասիկայ խղճմտանաց բան է, անոր համար ուրիշ բան չենք կրնար ինծի ըսելու՝ բայց եթէ Որպէս պետրոսի հետ իմ ձայնս բարձրացընել. Եթէ արժան իցէ ան առաջի Աստուծոյ ձեզ լսել առաւել քան Աստուծոյ, ընտրեցէք, ու դատեցէք։ Կրկնել թէ իմ ատեան չերեւնալս ինչ որ հետեւելու ըլլայ՝ ես ան հրաւէրին չեմ կրնար հնազանդիլ։

Աստուծոյ դէմ եղած անօրէնութիւններն ու ուրանոյ պատիժները դիս աւելի կը վախցնեն, քան թէ իմ վրաս գտնուածներնիս։ Պատիւ ունիմ դիս անուանելու. եւ այլն։

Լուսաւորիչ արքեպիսկոպոս։

ՀԱՄԱՌՈՏ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՀԻՍՊԱՆԻԱՅԻ Լրագիրը Մայիսի 3ին կը պատմէ, որ Ս. Քահանայապետը քաղաքական յանցաւորներու քննութեան համար գրուած յանձնաժողովական ժողովքին յանձներ է, որ ընդհանուր յանցաւոր պաշտօնեաներուն պաշտօնենէն կասեցնելու ժամանակին եկեղ չանպատի։ Խիստ յանցաւորներուն համար ալ նոր յանձնաժողովական ժողովք մ'ալ դրուեր է, որն որ պիտի քննի ու ասոնց յանցանքը թեթեւցընելու պատճառներն ու գործքերը Ս. Հայրը առնելը պիտի դնէ, որպէս զի Ս. Քահանայապետը դարձեալ գթութեան ու շնորհաց նշան ցուցընելու առիթ ունենայ։ — Նոյն լրագիրը կը պատմէ, որ Ս. Պետրոսի նշխարները, որոնք Հռոմայի խոտորութեանց ատենը Լատերանեան եկեղեցոյն մէջ ծածուկ տեղ մը պահուած էին, դարձեալ մեծ հանդիսութեամբ դուրս հանուեցան։ — Նոյն լրագիրը իր պաշտօնական մասին մէջ հետեւեալ հաղորդը կը գրէ։ Պարտինեայի թագաւորին արդարութեան պրաշանեան պ. Սիրդարի Ապրիլի ինն Բիւմնդէի ծերակուտին առջեւը խօսած ճառին մէջ մեկ միտքանակոն դաշնոց մը վրայ խօսեցաւ, որն որ Սարդինիայի կառավարութիւնը 1848ին Ս. Դահին առաջարկած ըլլայ, եւ որուն մէջ կղերականաց ու աշխարհականաց դատաստաններու մէջ հաւասարութեան սկիզբը վճռուած ըլլայ։ Պաշտօնեան ասոնցմէն հոգը ուզեցաւ ալ, որ ան սկիզբն ու միտքանակոն դաշինքն ընդունուած չըլլան, որովհետեւ ան բանիս վրայ խօսող կարդինալը շատ խօսակցութիւններէն հոգը խնայեցած ըլլայ, որ Ս. Դահը ան առաջարկութիւնը չի կրնար ընդունիլ, ու. անոր տեղը ուրիշ մը առաջարկած ըլլայ, որուն մէջ հաստատուելու խնդրած ըլլայ։ Ասկից հոգը պաշտօնեան ան ալ լսաւ, որ ան առաջարկութեան մէջ գտնուած լայնաւորութիւններն ու պահանջմունքները չեն կրնար եւ ոչ քննութեան տակ ձգուիլ, մեղմեցուց ասոնք արդէն ծերակուտին յանձնաժողովական ժողովքին ծանօթ էին։ Ապրիլի 10ին Դուրինի մեկ լրագիրը (Օբզերվատոր) կը պատմէ, որ ան պահանջմանց դէմ ան է, որ Ս. Դահը եկեղեցական դատաստաններու վերցուելուն համար Հ միլիոն կը պահանջէ, որն որ ան դատաստաններն տարեկ տարի ունէր։ Այս յաղագը ուրիշ լրագիրներ ալ իրենց թերթերուն մէջ գրին, եւ ան մասնաւորին գանձերը միաբանելով՝ Ս. Դահին դէմ պատուիրելու ըսին, իբրեւ թէ բոլոր կամոտիկէ աշխարհքին այրեալ կողմերէն համ՝ տակի գլուխ կը վարեն։ Մեր պաշտօնը չէ 1848ին գաղնադրութեան ու անկից ետքը ան խնդրոյն նկատմամբ պատահածները մեկնել, բայց Ս. Դահին պատուոյն համար հարկ կը համարինք հրապարակաւ ծանուցանելու որ խնդրուած հասարակութիւնը ոչ գրամոնական, ոչ նիւթական եւ ոչ ալ քաղաքական կամ կիսապարանք ունեցող բան էր։ Հարցը աւելի ընդարձակագոյն աղաստութիւն ունենալու, ինչու որ Եկեղեցոյ աղաստութիւնն է, որուն միայն Ս. Դահը հաւատարիմ յաբուցն համար։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԻՐՈՒԹԻՒՆ

Պոմպէյ սահմանները կը գրեն որ Ապրիլի սկիզբէն մինչեւ վերջը 228 Լրիկ մարդ ու 159 հիկ մարդ ապրատներնէն կողոպտուելով Տաճկի սահմանը անցեր ու Պրոստի քաղաքը (Պաւանիայի մէջ) Աւստրիա մտեր են։ Այս փոխատականները բոլոր արջասունին ու ոչխարին կորսընցուցեր են, ու խեղճ ազգութիւնն վիճակի մէջ եւ գրեթէ կէս մերկ գտնուեր են։ միայն քանի մը հոգի ապատամբներուն աչքէն կրցեր են իրենց անասունները փախցընել։ Մայիսի 1էն մինչեւ 3 23 Լրիկ մարդ ու 14 հիկ մարդ նորէն ասոնցմէն անցան։ Ասոնց շատերուն ազգականները, որոնք շատ տարիներէ ի վեր Սլաւոնիայի մէջ կը բնակին, պանդուխ ընդունելու համար դիմեցին պացին։ Թէ որ Պոսնիայի մէջ Քրիստոնէից վրայ եղած բռնութիւնը դեռ շարունակուելու ըլլայ, անտարակոյս շատերն ալ ասոնց պիտի՝ որ ուզեն։ — Ամսոյս 7ին քանի մը հարիւր Տաճկիներ իրենց դասակներովը Զեմլին անցան, ու. կը մնան են շրջանաւորով կատարելիութիւնը երթալ։ Ասոնք ապրատներուն բռնութեամբ թագաւորին գոհացան դէմ սուր ատենը. ապրատած էին, ու. հիմա կատարելիութիւնը երթալ կուզեն, որ Սալդանէն թողութիւն ընդունին։ Ամսոյս 7էն կը գրեն, որ թագաւորական զորքը 60,000ի հասած է, ու. ամէն տեսակ պատերազմի պատրաստութիւն ունի, բայց դեռ Գրանիք կեցած է։

— Մինչեւ Ապրիլի 23 Սամոսէն եկած լուրերէն կ'իմանանք, որ խաղաղութիւնն ու հանգստութիւնը նոյն կղզոյն վրայ նորէն հաստատուեր է, ու. ապրատմբները ատանց մեկ պոյմանի հնազանդեր են։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ

Եւրոպայի մէջ Հայոց ոճոյ հանի մը արուեցաւ ձիւնէրը։

Թէ Հայոցի վաճառականներն ինչպէս Ասիայի, նոյնպէս ալ Եւրոպայի արքեպիսկոպոսներուն առաջարկը կենդանացընելու հոգը գործակից եղած են, ցուցման կարօտութիւն չունի։ Պայց է որ քանի մը երեւելի քաղաքներուն մէջ, ինչպէս Անգլիոյ, Մարսիլիա, Լիմոն՝ Հայոց ան յառաջաւան նի մը երեւելի քաղաքներուն մէջ, ինչպէս Անգլիոյ, Մարսիլիա, Լիմոն՝ Հայոց ան յառաջաւան բաղմաշահ ու ընդարձակ վաճառականութիւնն հիմակ եւ ոչ փոքր տեսանելի նշան մը մնացած է, շատ տեղուանք ալ՝ ինչպէս Լիվերպուլ (Ամերիկա), Ենգոնա, Գենեւիկ եւ այլն, մեր Հայ վաճառականներուն ցրուելէն կամ՝ Եւրոպացւոց հետ խառնուելով ազգայնութիւնն կորսընցընելէն ետքը՝ միայն քանի մը փառաւոր շինուածն անոնց ծաղկիլ ու մեծանալուն վաճառականութեան յիշատակը հաշիւ թէ պահած են. բայց ան պատարին յիշատակարանաց պակասութիւնը խնդրոյն ոչնչով փոխ մը չընելու, որովհետեւ թէ մեր ազգային եւ. թէ արտաքին հիւսիսնակներն սոնոց հանքաւոր. թագաւորաց կոչմանէ անոնց կանչուելն ու պատուով ընդունուիլը, իրենց ունեցած հանքարանն ու ատած պատուոյ թիւնները, իրենց գործունէութիւնը, արդիւնքն ու անխարդախ վարմունքը ընդհանրապէս գրով ատանդեր են։ Ասիկայ արդէն ուշադրութեան բան մին է, եւ. ամէն տարակուսանք մեր կը հանարուի, բայց ինչպէս ըսինք՝ միայն ընդհանրապէս. սակայն պէտք է որ ասոր մասնաւոր պարագաներն ու նաեւ փոքր դէպքերը հետաքրքիր փնտռուին, գտնուին ու հրատարակուին, որպէս զի մեր ազգային վաճառականաց կամ վաճառականութեան պատմութիւնն աւելի լուսաւորուի, եւ. չէ թէ ընդհանուր հանքաւ ու սատ պատմութիւն մը միայն ունենայ, հապա իր ակզբանէ մինչեւ հիմա ջղերով ու ոսկորներով յոգաւորուած ամբողջ պատմական մասերին մը կացուցանէ։ Ինչպէս հանքաւոր բաղձալի է որ ան նկատմամբ ազգին անդին գտնուած գրաւոր եւ անգիր յիշատակներն ու մասնական դէպքերը միտ ծանուցուին։ Ինչպէս մեկոյ ազգային լրագիրները, նոյնպէս մենք ալ քանի մը թերթերուն մէջ ասոր վրայ յաւաջագոյն արդէն զանազան ծանուցութիւններ տուած ենք, եւ. կը յուսանք որ ուրիշ անգամ ալ ատիրի կ'ունենանք այնուհետեւ տեսնուց Հայ վաճառականներուն մասնաւոր պատմութիւններն ու բոլոր պատմութիւնը յաւաջ բերել։ բայց ան հետ կ'ուզենք ա. նանկ քանի մը դէպքեր պատմել, որոնք՝ ինչպէս կարծենք, մինչեւ հիմա գրաւոր յիշատակարանի մէջ դեռ մնած չեն, հապա միայն աւանդութեամբ պահուելը հասեր են, եւ հոս հրատարակելով ան կը փափաքինք որ նախ ան փոքրը՝ բայց ազգային վաճառականութեան ու ճարտարութեան պատմութիւնը

ամբողջացընելու. հարկաւոր դէպքերը չկրնան։ եւ. Եկեղեցի կազմութիւն ու յարմարութիւն ունեցողներն գրգիռ մ՚ըլլան առ ու սասնի գոյները պատեհ ատիճ եղած առնն տեղն ի տեղը քննելու եւ աւելի ընդարձակ տեղեկութիւններ տալու։

1. Ամենից շատ դար մը յառաջ Անգլիայի մէջ չէին կրնար ազգէ շնկարարիր սեկ (նոյ սանկնոն) շինել. որչափ որ կաշիներուն ազնիւ ու փայլուն կարմիր գոյն տալու փորձ կ՚ընէին, կարող չէին ըլլար յաջողցընել ու միշտ կը սատիպուէին ուրիշ երկիրներէն բերել տալ, որով իրենց ակրութիւնն գուրս տալուն տարեւ տարի մը ատակ կ՚ելլէր, ինչու որ կարմիր սեկի գործածութիւնը շատ էր։ Փիլիպպոս անունով Հայազգի մը՝ որն որ Հայաստանէն Անգլիա եկած էր, սեկը կարմիր ներկելը գիտնալով ոյս աբուհատը Լոնտոնի Անգլիացւոց ամենահան Հաղորդիչ ու սորվիցուց, որմէ ետքը Անգլիայի կարմիր կաշիներն աղնուացան։ Ազանգութիւնն այսչափ գաղտնի եկած է որ Հայազգին իր ճարտարութիւնը սորվեցընելուն համար ակրութիւնն մեծ ոսկի գրամ տալուկեր (դոլար) մ՚ընդուներ է։

2. Ալենտիկի հասարակապետութիւնն ատեն տեղը էրիկ մարդիկն առ հասարակ ճերմակ շոխայի տեսակ մը մեծ ու փառաւոր ղոգիկ (ferra-juolo, մանր։) կը հագնէին, որն որ կլոր ձեւով էր եւ մանաւոր ծածուկ շինուածք մ՚ունէր, այնպէս որ միայն գաղղիացիք կրնային շինել ու Ալենտիկի ալ անկից կու գար։ Այդն ատեն հոն գտնուող Հայազգիներն՝ ինչպէս կ՚ըսուի, Հայրապետ անունով մէկը ճիշդ գիտնալով՝ տարիա շինելու կերպը գտեր ու մէկ հատ մը ալ շիներ եւ կառափարութիւնն առ ջեռը գրեր է։ Կառափարութիւնն առ բանիս վրայ աւելի ապահով ըլլալու համար՝ մէյ մը Գաղղիայէն եկած, մէյ մ՚ալ Հայուն շինած լաթիկը ճանչցող մարդիկներուն յանձներ է որ քննեն, իրարու հետ բաղդատեն եւ գտնեն թէ որն որսնն է։ Բայց Հայազգին շինածը Գաղղիայէն եկածին այնչափ նման է եղեր որ շատ քննողներն չեն կրցեր իրարմէ զատել։ Հասարակապետութիւնն առ կառափարութիւնն առ բանիս վրայ մեծ հաճոյութիւն ցուցընելով՝ նոյն Հայազգիին ազատութիւն տուեր է որ անկից ետեւ ինք միայն կարող ըլլայ ան տեսակ լոգիկը շինել ու Գաղղիացին երբեք չտեսուի։ — Ասկից զատ Ալենտիկի վերաբերեալ հիշիկներուն մէջ Հայերը բրինձ բուսացընելու եւ մեսապա յատաջ բերելու եղիկ առաջին սկիզբը չէ նէ, գոնէ մեծապէս յառաջացուցած ատեան են, մանաւանդ մեծաւորն ու ազդեցիներ որ Շէնրիմանեանց գերդաստանը, որն որ 18երորդ դարուն սկիզբը Պարսկաստանէն առ Հնդկաստանն Ալենտիկի կոմսին եկաւ։ — Ինչպէս յայտնի է Ալենտիկ մանաւանդ հին ժամանակները հայերէն գործածութեան մէջ շատ հռչակաւոր էր ու իր ծագիկալ վաճառականութեան բուն երեւելի ապրանքներուն կարգն էին իր շինած հայերները, գորոնք ամէն կողմ՝ կը խաւրեր։ Ան արուեստը շատ ատեն յատաջ՝ ինչպէս ուսանողութեան կը պատմուի, Ալենտիկցի մը ալ։ Ելք Հայազգիի մը սորված էր, եւ իր հայրենի քաղաքը գարձած ատեն նոյն արուեստը կատարեալ իր սորվածին պէս բանեցընելու սկսելով՝ քիչ ժամանակուան մէջ մեծ պայծառութեան հասաւ ու Ալենտիկի հարստութեան աղբիւրներէն մէկն եղաւ։

3. Ալիենոս անցեալ դարուն մէջերը դեռ. չէին կրնար սէնաք եղածին պէս ոսկի արքասպ (ՀԱՅԿ ՀԵՂԵԼ) շինել. նոյն ատենները Ալենոս բնակող Պոզաս անուն Հայազգի մը ասար բաղաքութեան կերպն ոսկի գիտնալով՝ աս մեքենաքին արքասպն այնպէս լաւացուց որ նոր դիւտ գտածի պէս հանրութեան մը ատացաւ։ եւ ասոր համար ալ ազատութիւններ ու պարգեւ ադիր (գերբ) տուին։ — Ալիենոսի ու Կոստանդնուպոլսի մէջ եղած թզգիատարութիւնն որ մինչեւ հիմակ Եւրոպային Տաճկաստանի հետ ունեցած յատնաքային հաղորդակցութեան մէկիկ կանոնաւոր ճամբան է, Հայազգի մը սկսեր ու կարգաւորեր է՝ տերութիւնէն ալ մեծ վարձատրութիւն գտնելով։

4. Լիհատանի Ալարչու մեղրաքաղքին բնակիչները ժամանակաւ սովորութիւն ունէին մանաւանդ տեսակ մեծագին գոտի մը կապելու, որն որ միայն Պարսկաստան կը շինուէր ու անկից ալ միւսներ։ Լիհատան սուղ գնով կը բերուէր։ Պապալիս (Յարութիւն) անունով Հայազգի մը, որուն գերդաստանէն 20 տարի յառաջ դեռ մարդ կար եւ կարելի է որ միւսներ։ Հիմակ ալ գտնուի, աս արուեստական զարդն Պարսկաստանէն եկածէն ալ աւելի գեղեցիկ շինելու եղանակը զտեր ու ինքը գործեցու սկսեր է, թէ իր ճարտարութեամբը շատ բան շահելով եւ թէ նոյն ազատութեան տերութիւնն մեծ գոհեստ ու զուարճանալ տալով։

ԱՆՈՒՂԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Սնուանք նոր ինքակոր։

(Շարունակութիւն, տես թիւ 16 եւ 19։)

Գ. Ինքիւն դիտելի զանազանութիւնն ու նոր ինքնութիւնը։ Ներքակոր փոփոխութիւնն ու զանազանութիւնը կամ միշտ մի եւ նոյն տեսակ կերպարանքը շատ տեղ՝ չէ թէ միայն օգտակար, հապա նաեւ հարկաւոր ալ է։ Այդպէս է, այնպիսի տեսակներ կան, որոնք չեն կրնար ուրիշ բանի մը հետ փոխուիլ, եւ մէկն ալ չուզեր թողուլ եւ տերն ուրիշ բան մ՚ուտել, ինչպէս է գլխատարարար հոգը։ Բայց ատանկ մէկ կամ երկու տեսակ բան գտնելն հեռու՝ շատ հարկաւոր բան է որ ներքակոր մէջ զանազանութիւն կամ փոփոխութիւն ըլլայ։ Շատ ատեղ անանկ նախապաշարում մը կայ, որ միտակ մէկ տեսակ ներքակոր ուտելն առաջնութեան շատ օգտակար է. թէպէտ եւ ան ալ սայդ է որ սոսը վրայ հասարակութիւն տեսնելի կը խօսուի. քանի թէ ի գործ կը դրուի։ Ասիկա սովորութիւն ապէկ բան չէ, եւ գուցէ աս միտակ օգտակը կենայ տնենալ, որ չափազանց ուտելն արգելի, որովհետեւ շատ գժուար է որ մարդս միանակ մէկ տեսակ կերակրէն կշտանալու կարող ըլլայ ուտելու։ թէ ամէն որուան կերակրոյն մէջ փոփոխութիւն ընելը եւ թէ մէկ տեսակէն աւելի կամ դրեղանի բան ուտելը շատ օգտակար է առաջնութեան, միայն թէ երկուքին մէջն ալ չափը չանցնի եւ շատ չուտուի. որովհետեւ ասով մարդ աւելի ախորժակով կ՚ուտէ, որն որ կերակրոյն մարսողութեան պիտանի կերպով կ՚օգնէ՝ ինչպէս որ կ՚օգնէ գրարարութիւնը։ Անոր համար բնութիւնը խառեցով՝ ախորժակին դէմ կերակուր մ՚ուտելը՝ ազէկ չէ. ինչու որ ատանց կերակրէ մը ախորժելու մանաւանդ թէ գանելով ուտելը՝ անպէտ օգուտը գրեթէ բոլորովին կը խափանէ։ Բայց ատով չենք ուզեր ըսել որ շատ ալոնիս ու համեղամ կերակրներ ուտելու եւ ախորժակն արուեստական միջոցներով գրգռելու է. որովհետեւ ատ ալ ուրիշ մէկ ծայր մը մն է, եւ թէ որ աւելի չէ նէ՝ գոնէ ուրիշ ծայրին չափ առաջնութեան միտ կու տայ։ Ինչպէս ամէն բանի մէջ նոյնպէս ատոր մէջն ալ՝ ազէկն ու պատշաճը երկու ծայրին միջտեղն է։

Դ. Ընդհանուր։ Որովհետեւ մարմնոյն մէջ զանազան հեղուկներ կան, որոնք կապակցեն ու կը ապատեն, ատոր համար նոյն հեղուկներուն ատեղ լեցընելն այնպէս հարկաւոր է ինչպէս որ հասատատուն կերակուր ուտելն հարկաւոր է։ Աթոռ գնելու բանն ան է որ ատ հեղուկներուն տեղը լիցընող կամ ընդունիչներն հեշ կերով պիտի՝ որ բլլայ, որ թէ վերը բուսած փոխանցեն հասնի, եւ թէ առաջնութեան պատճառներ հասնելու համար բլլայ։

Եւ ոչ իսկ հարկ է դրուցելը թէ մարդիկ ամէն ատեն եւ ամէն տեղ այնպիսի ընդունիչները կը սիրեն պտոյց մէջ ոգեղէն երեւիներ կան, եւ թէ քաղաքակիրթ ազգերու թէ անկիրթ ու վայրենի ազգաց մէջ ինչպէս ասիրական բան է կերակրոյ հետ մէկտեղ եղեր է կերակրէն դուրս եղեր է գինոն եւ ուրիշ ատ տեսակ ոգեւոր խմելիներ խմել։ Ատանկ նոյն իսկ մարդկային բնութեան մէջ անեղուած սովորութիւն մը դէմ խօսելը՝ ատիրող բան է, որովհետեւ շատ գժուար է որ օգուտ մ՚ընէ. բայց հարկ է որ առաջնութեան վրայ խօսելը գլուխ թէ ատ ասիրութիւնը մարդկային մարմնոյն վրայ ինչ ազդեցութիւն մէնի, թէ եղեւ եւ ազէկ ալ գիտնայ որ իր գատասատանը՝ հասարակաց ախորժակին հակառակ է։

Ասոր ոգեղէն ու խմորեալ ընդունիչներուն դիտաւոր ազդեցութիւնն ան է որ, ինչպէս Պ. Պոմպ, ինքզինքը կը գրգռեն եւ արեան շրջանը կը շտապցընեն։ Ասկից կը հետեւի ուրեմն որ ատ խմելիներուն՝ մեր զգեն կերակրներու պէս՝ բայց անոնցմէ աւելի դանդաղ կերպով՝ մարդուն վրայ գլուխ ազդեցութիւն մը կ՚ունենան։ Ասով կը յայտնուի որ ինչպէս ուրեւորդներուն տակ բնակող ազգերը՝ որոնց կերակուրը դրեթէ միշտ ալիւրեղէն է, ամէն ազդեցութիւն քիչ սեր ունին ատանկ ոգեւոր ու ջերմացուցիչ ընդունիչներ խմելու։ ուր որ հիւսիսային կողմերուն բնակիչները՝ որոնք դրեթէ միայն միսեղէն կերակրներ կ՚ուտեն, նոյն ոգեւոր խմելիներուն ատատիկ սեր ունին։ — Ան ատանկ ըլլալով՝ շատ մարդիկներ կը գտնուին, որոնց համար հարկաւոր է որ ատանկ խմելիներու գիմեն։ Օրինակի համար շատերը բնութեամբ անոր գործածելոյ ու անժիր են, որոնց՝ ամէն օր շատուոր գինի խմելը մեծ սովորութիւն է։ Պարզապէս շատ անդամ առաջ ու զարաւոր բնութիւն ունեցող մարդն ալ՝ հարկ է որ իր դրամմեր կամ վիճակին համար՝ նոյն միջոցին դիմի. ինչպէս թէ որ առաջ մարդ մը երկրին ատեն բաց օդի մէջ շրջած ուշնատանքի մը զբաղելու ատիպարի, կամ՝ երկրին ժամանակ գիշերները չկրնալով քնանալ անհանդիստ ըլլայ, կերակրոյ հետ միասին շատուոր գինի խմելով՝ կրնայ մեծ հիւանդութեանց առիթ ատնել, եւ այնպիսի վիճակի մը մէջ կրնայ մնալ՝ որ կարենայ վերը բուսած դժուարութիւնը դիմանալ, ուր որ առանց գինոյ չէր կրնար դիմանալ։ Բայց, կրկին նոյն մտանենագիրը, երբ որ մեկուն մարդասիրութիւնն ազէկ ու կարգաւորեալ է, եւ մարմնոն ալ զգուշաւոր բլլալով՝ միայն մեղրիչ նեղիթեղով մարմնոյն գործունէութիւնը կրկնայ պահպանուիլ նէ, ան ոգեւոր ընդունիչները մարնուանդ երբ որ քիչ մ՚ալ շատիկ խմուելու բլլան մարմնոյն վրայ ապէկ ազդեցութիւն չեն բներ։ Եւ որդէն ամէն ժամանակներն ատ բանիս մէջ իրարու հետ հանձնարարելով՝ կը դրուցեն որ ոգեւոր խմելիներուն ատ ազդ ու զարաւոր բնութիւն ունենալը մարդիկներուն յատմամբ չէն, իսկ թէ որ շատ ալ խմուելու բլլան՝ շատ գիտուն կու ատան։ Ուստի եւ ատանկի կը հետեւի որ միշտ տառաջ մարդու մը համար ամենէն լաւագոյն եւ օգտակարագոյն խմելիքը պարզ ջուրն է. եւ թէ որ տեղացին ու զրպտոնքին կողմանէ մէկը կը տարիսի ուրիշ ըմպելիք մը գործածել, նայելու է որ որչափ կարելի է քիչ խմի։

(Պէտք շարունակուի։)

ԲՈՒԲՈՑԱԿԱՆ

Զարգացումներուն դիտաւոր մէկ պատճառն է ազգերու։

Ամենայն միտք . . . ի ազգաց թենէ ի ներքս մտանէն։
Սարդիս։

ՇԱՏ անգամ զրուցուած խօսք է որ ազգերու մէջ պատահած զարգացումներուն գլխաւոր պատճառներէն մէկն ալ ազգութիւնն է, եւ թէ շատ մարդիկ միայն անոր համար զարգացած կ՚ըլլան, վասն զի ազգ են։ Ասիկա ոչի բերան պատաբար կարգի խօսք կ՚երեւայ ալ նէ, ի միրայ ոյր ամենայնի սոյգ եւ հաստատուն փորձերով ցուցուած բան է։ Եւ ապրէն ամէն մարդ մը ի վերոյ խորհրդածութիւն մ՚ընելով՝ կրնայ ինք իրմէ ալ իմանալ։

Տկէտ բանելով անանկ մարդիկ կ՚իմացուին, որոնք ազգութիւնն ատեն՝ կամ ամենեւին դպրոց գացած եւ ուսում մը ստացած չեն, եւ կամ այնչափ քիչ ատեն դպրոց գացած եւ այնպիսի քիչ բան սորված են, որ վրան կարճ ժամանակ մ՚անցնելէն ետեւ՝ չսորվածի պէս եղած են։ Արդ ասոնք ինքնին յայտնի է որ ատանկ մարդիկ ուրիշ մարդիկներէ աւելի դիւրութիւնաւոր չարագործութիւններու մէջ կրնան իյնալ, որովհետեւ աւելի ուսիմ եւ թէ որ կրնայ ըսուիլ նէ՝ աւելի հարկաւորութիւն ունին չարագործութիւն ընելու։ Վասն զի նախ զգոնիկութիւնն ատեն բոլորովին իրենք իրենց միացած ըլլալով, եւ ամենեւին մէկու մը հոգատարելու կամ իրենք զիրենք գոգելու փարած չըլլալով, մեծնալէն վերջը՝ ալ ամենեւին մեծ ճանչնալ, սրտիրքի մը հոգատարիլ, իրենք զիրենք նեղ խորհիլ չեն ուզեր։ Ասոր վրայ կու գայ ան ալ՝ որ սրտիկու հիւանդ ատեն գտնող գացած եւ ուսում ստացած դրացամունք ու վերանին հսկող մը ուներցած չըլլալով՝ բոլոր ժամանակին իրենց նման ուրիշ սատհակ ապրող հետ անցուցած են, որով անպատանութիւնին իրարու հաղորդելէն զատ՝ իրարմէ աւելի գէշացած են։ ամէն օր մէջերնին կռիւ ու հրանոպակաս ըլլալով՝ ան պարկի հասակներնէն վարժած են կռուող ու կագող ըլլալու եւ ուրիշ զանազան մարութիւններ ստացած են, որոնք տարիքով մեծնալուն չափ աստիճացած են։ Ամենեւին ատամ մը տարված եւ կրթութիւն մ՚ընդունած չըլլալով՝ ամենի ու պատկառանք բաած բանէ չեն ճանչնար, որով եւ առանց քաշուելու՝ ամէն կերպ ընարիք դարձելու յատմամբ կ՚ըլլան։ Արդարեւ ասոնց ամենեւին գաղափար չունենալով՝ ոչ իրենց կենդանի եւ ոչ ուրիշին կենդանի՝ աշխարհին բան մը կ՚երեւայ, ատանկ որ փոքր շահու մը համար՝ իրենք զիրենք մահուան վտանգի մէջ կը դնեն, եւ իրենց օգտին համաձայն եղած ատեն՝ ուրիշներուն կենայ ալ չեն խնայեր։ Պարկուց ամենեւին բան մը ատված, աշխատելու, ժամանակին օգտակար կերպով գործածելու. եւ պատաւոր կերպով ատակ վատարկելու վարժած չըլլալով, ապրուստին հոգալու համար ուրիշ միջոց չեն ունենար՝ բայց եթէ զանազան չարագործութիւններու ձեռք զարնել, խարդախութիւն, նենգութիւն, գողութիւն, յափշտակութիւն, եւ ուրիշ ամէն կերպ չարաչար հնարներ կը բանեցընեն ձեռուընին ատակ բերելու համար։

Ասանկներուն ատուգութիւնն խմանալու համար՝ բաւական է վերը, դիշատ զանազան յանցանքներու համար գատատանական քննութեան տակ ձգուած ու պատժուած չարագործներուն միտ դնել։ որմէ յայտնապէս կը տեսնուի թէ աս մարդիկները ըստ մեծի մասին տգէտ են։ — Անցածները Պաղդիայի հեմարանին մէջ մեկը պատցեց թէ Ոչչափ որ ժողովրդը կը լուսաւորուի, ատատ կը տարվի այնչափ ալ չարագործութիւնները կը շատնան։ Շատերն ասոր դէմ եղան, եւ ցուցընելու համար թէ նոյն կարծիքն ընդհանրապէս ճշմարտ չէ, եւ թէ ինչպէս չարագործութեանց մեծ մասը դիտաւորութեան կրթութեան պակասութենէն յառաջ կու գայ, 1815ին, 1816ին ու 1817ին Դոպդիա յանցաւորաց գատատանարանին մէջ քննուած ու պատժուած անձինքներուն վրայ անկանկութիւն մը ժողվեցին։ Ան տեղեկութիւնն նայելով զանազան մեծ ու ոլորիկ չարագործութեանց համար գատատանի տակ ելլելու եղելն (100ին 52 հոգի) ամենեւին ոչ գրել ոչ կարդալ գիտէին։ երեք մասին մէկը (100ին 33 հոգի) շատ անկատար կերպով կրնային կարդալ գրել։ Ամենը մէկտեղ առնելով՝ հարիւր հոգւոյ մէջեն հազիւ երեք հոգի կը գտնուէր

որ քիչ մը ուսում՝ ու. գիտութիւն սորված ըլլար, եւ հոգւոյ մէջ՝ հաղու եղեալ հոգի կար, որ մարդս ոչէս կրթութիւն ընդունած ըլլար։ Խիարկութեան դասապարտուած 7903 հոգւոյ մէջէն 4331 հոգի ամենեւին կարդալ գրել չէին գիտեր, մէջերնէն 2139 հոգւոյ կարդալ գրել գիտնալը շատ կէսկատար բան մն էր։ միայն 719 հոգի կրնային աղէկ կարդալ գրել, ու միայն 120 հոգի աղէկ կրթութիւն ընդունած էին։

Ընցածներն անգամ մը ոնգղիսական լրագրէ մ՝առնելով՝ լրագիրներուս մէջ գրին որ Լոնտոնի մէջ 150,000 հոգի կան, որոնք գրագիտութեամբ, նենգութեամբ եւ ուրիշ տեսակ անպիտանութեամբ կ՝ապրին։ Ստոյգ է չենք կրնար բանել որ ասոնց ամենուն ալ հարութեան պատճառը՝ տգիտութիւնն ըլլայ, բայց եթէ նոյն մարդաբաղաքին եւ բոլոր Անգլիայի ռամիկ ժողովրդեան մէջ տիրած ընդհանուր տգիտութեան միտ գնելու ըլլանք, պէտք է խոստովանինք որ եթէ անոնց կրթուելուն եւ ուսում՝ ստանալուն աւելի միտ դրուելու ըլլար նէ՝ ան հարադարձներուն թիւը շատ կը նուազէր։ — Իսկ թէ ռամիկ ժողովրդեան տգիտութիւնն ինչ աստիճանի կը հասնի հետեւեալ դէպքը աղէկ օրինակ կրնայ ըլլալ։

Ի՞սարեր Լոնտոնի մէջ դատաստանի պարան պատասխանի՝ ցած ժողովրդոյ ու ստոր իկանութեան սպասաւորի մը մէջ եղած մեկ կուսոյ նեղկոյ դատուած ըլլալով իբրեւ. միայ՝ դատարանի առջեւ հանուեցաւ։ Հարցաքննութիւնը սկսեալ՝ դատաւորը իրեն բացատրեց թէ Ս։ Գիրոյ վրայ երդում ալիս՝ որ ընելս պ՝ սորոյ կը խոսիս։ Իսկ սպասաւորն պատասխան՝ դատաւորին երեսը կը նայէր ու բերանն ամենեւին բան մը չէր հաներ։ Ան ասուն դատաւորն իրեն ու հարցմնեալներն ըրաւ։

Դատ։ Գիտես քեզի ուղածս ինչ է։

Պատ։ Չէ։

Դատ։ Ս։ Գիրքն ինչ է, գիտես։

Պատ։ Չէ։

Դատ։ Կարդալ գիտես։

Պատ։ Չէ։

Դատ։ Ուղիղը բրած չունիս։

Պատ։ Չէ, երբեք։

Դատ։ Գիտես աղօթքն ինչ է։

Պատ։ Ան ալ չեմ գիտեր։

Դատ։ Ասուած ով է, գիտես։

Պատ։ Չէ, ան ալ չեմ գիտեր։

Դատ։ Սատանան ինչ է։

Պատ։ Հա՛, ատոր անունը շատ անգամ լսեր եմ, բայց գինքը չեմ ճանչնար։

Դատ։ Հապա ինչ գիտես։

Պատ։ Փոդոցներն ալեալ։

Դատ։ Գիտցածդ բոլոր բայրը ան է։

Պատ։ Հրամեր ես, ամենեւին ուրիշ բան չեմ սորված։

Դատաւորն ատոնք լսելով՝ վճռեց որ ան պատասխանին երդում ընելու անընդունակ է, որովհետեւ. Հնմարտութիւնն բանալու պարտաւորութիւններէն ամենեւին բան մը չիգիտնար։

Լրթիւ բան ամենայնի ատոր պէս չէ նէ՝ գոնէ ատոր նման դիպքեր շատ անգամ կը պատահին, զարմանք կարդալով մարդ չկրնար բաւական զարմանալ քանի մը Անգլիացոց արտաքոյ կարգի Հրաշագործներն, որոնք իրենց ազգին ռամիկ ժողովրդեան ոչոսիոի թանձր տգիտութիւնը թող տալով՝ ուրիշ արուեստներ ապրիլը եւ ուսանելին Հայերը կրնելու կ՝երթան։ Ստոյգ է յանդգնութիւն կ՝ընեմ Հայ մը թէ որ իր ազգը դիտութեան կողմանէ Անգլիացոց բաղդատելու ըլլայ, թող թէ անոնցմէ դիտուն սեպելու ըլլայ։ Ի վերայ այսր ամենայնի ասա ալ ստոյգ է որ Անգլին մէջ հիմա եղած փութերը՝ գոնէ Կոստանդնուպոլսոյ եւ ուրիշ երեւելի քաղաքներու մէջ չկրայ տալ մը՝ որն որ կարդալ գրել չգիտնայ նէ՝ ան ասուածանի տգիտութեան մէջ մեռած ըլլայ որ եւ ոչ Աստուծոյ Յիշատակը գիտցայ։ Ինչ հանար կարծենք շատ աւելի ադէկ կ՝ընէին ան մարդարէ Անգլիացիք թէ որ արուեստ ազգերը կրթելու եւ աւելի իյնալու տեղ՝ իրենց ռամիկներ տոյզ քիչ մը կարդալ գրել սորվեցընելին, եւ փոխանակ անհնարին ատանիկ ծախքերով Աստուածաշունչն արուեստներու լեզուներու թարգմանելու՝ իրենց ազգին տոյզ սորվեցընելին թէ ինչ է Աստուածաշունչ, կամ գոնէ թէ ինչ է Աստուած։

Ասոյց մենք մեզի գառնալով հիմակուան Անգլին մէջ գիտութիւն տարածելու եւ սորվելու. եղած փութերն վրայ ուրախանալի ըլլալէն եւ քաջալերելէն ու. քաղալէն նոսա որ միշտ նոյնպէս յառաջ երթայ մանաւանդ թէ օր ըստ օրէ աւելի աճի, մեկ խորհրդածութիւն ալ ընել պատշաճ կը սեպենք։ — Պրշաթի որ ոչ ան վերը գրուած Փաղդիայի Ճեմարանին անդամին խօսքն ըստ ինքեան անհին ու. ոնաղ է նէ, ի վերայ այսր ամենայնի մեկ նկատմանը ստուգութիւն ալ ունի։ Ստոյգ է սխալ եւ անհիմ խօսք է քաղաքագիտաց ըսելը թէ Անգլիայ մը որչափ որ աւելի գիտութիւն կը սորվի այնչափ ալ կը գէշնայ։ բայց կրնայ ըսուիլ թէ երբ ալ ազգի մը գիտութիւնը պակասաւոր կամ թերի ըլլայ նէ՝ գրութիւը շատ մեծ չարիք կը դայ։ Եւ ասուգիր. պակասաւոր կամ թերի կ՝ըլլայ ազգի մը գիտութիւնը եթէ որ սորված գիտութիւնց մէջ ճշմարիտ եւ. ուղիղ քաղաքականի գիտութիւն ալ չիգտնուիր, կամ թէ որ գիտութիւնը միացեալ ընդլայն քաղաքական կրթութեամբ։ Ուրիշ անգամ ըսած ենք որ բուն կրթութիւնը երբք մեռ կը բաժնուի, այս ինքն՝ կրթութիւն մարմնոյ, միտոյ եւ սրտի։ Արդ ինչպէս որ մեկը կատարեալ բանկիրթ չիկրնար ըսուիլ եւ. կամ դոնէ իր կրթութիւնը պակասաւոր կ՝ըլլայ, եթէ որ միայն սիրտը կրթուած ըլլայ եւ. ամենեւին միտքը կրթուած կամ գիտութիւն սորված չըլլայ, այսպէս ալ եթէ որ մեկու մը միայն միտքը կրթուած ըլլայ եւ սիրտն ամենեւին կրթուած չըլլայ, կամ ամէն գիտութիւն սորվի ու գործնական բարոյական գիտութիւն չսորվի նէ, կատարեալ գիտուն չիկրնար ըլլալ, սորված ալ կատարեալ գիտութիւն չէ, հապա պակասաւոր եւ շատ անգամ ալ թիւր եւ վնասակար։ Եւրոպայի մէջ եթէ որ շաղագործ գիտուններ կան նէ, միայն ասոնցներն են, այս ինքն՝ անոնք որոնք պլտիկուս գիտութեան հետ մեկտեղ կրօնական ու բարոյական սկզբունքը միացուցած են։ Եւրոպացիք շատ սեղ ու բանա գիտնալով, հիմա թէ լուսոյ իրենց եւ թէ գրքերու մէջ կը հրատարակեն թէ մեր շաբաթաց սկիզբն անկից է որ կրթութիւնս պակասաւոր է, մի միայն գիտութեան ու մտաց բարոյական թեան միտ կը դնենք, կրօնական ու բարոյական կրթութիւնը գրեթէ բոլորովին գոնց առնելով, ուստի եւ վնասակար ալ կ՝ուզենք նէ, ամէն բանէն յառաջ աս պակասութեան դարմանն առնելու ենք։

Պէտք հանար պէտք է որ մեր Ազգին մէջն ալ մեծերն ու. դպրոցաց վերակացուները մանաւորապէս ասոր մեծ փոյթ տանին որ տղոց ուսում սորվեցուած առնեն՝ նոցա անոնց բարոյականն ոչ շիտկուի եւ ուղղուի, կամ՝ անոնց ուսման միտ դրուածին չափ մանաւանդ թէ անկից աւելի միտ դրուի անոնց նորութիւն։ Ան առանց ըլլայ նէ, Ազգը շուտ մը իր գանկընկերներուն կատարեալ կրթուած ըլլալուն պատուոյ կրնայ փայլիլ։ իսկ եթէ ասոր հակառակն ըլլայ, շատ վախնալու առիթ կայ որ անկից երեւելի օրուան մը չանսնելէն զատ՝ գրուելոր մեծամեծ վնասներ գայ։ Ասոնց դի ինչպէս ստոյգ է որ կատարեալ կամ ճշմարիտ եւ. ուղիղ գիտութիւնն ազգի մը օգտակար է, նոյնպէս ալ ստոյգ է որ անկատար կամ սուտ ու. թիւր գիտութիւնը վնասակար է։ Ասանց կրօնի ու բարոյական կրթութեան գիտութիւնն անոնք սուր մրն է, որն որ ազգը շարաչար կը վիրաւորէ ու. կը սպանանէ։

ԻԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Արիւնը վրեժխնդրութիւն է պատ։ Պատերազմ Գրանքֆուրդ բաղաքը դատապարտած մարգասպանութիւնը գտատանելու համար ղրկուած դիպուածը մն է։ Շմիէոս անունով ծեր մարդ մը իր կնիկովը Մէյեզ՝ իր բնակարանին մէջ սպանուած գտանուեցաւ։ Թէպէտ եւ ոնիերին բանակ եւ. մարդաշատ ճանապարհ մը վրայ էր, ի վերայ այսր ամենայնի ոչ անցնողները եւ. ոչ ալ քովի գրասենեարն ամենեւին բան մը չէին իմացած։ Նրկուքն ալ մեշտամի մը շունչին, իրենք իրենց խաղաղութեամբ ու հանգստութեամբ կ՝ապրէին։ Իսկզբան անանկ կարծուեցաւ. որ գողերը գիրենք սպանած ըլլան, որովհետեւ 200 ֆիորին գողցուած էր։ բայց ուրիշ ատեի մեծագոյն գումար մը՝ որն որ դիւրաւ կրնար գտնուիլ, անձագ տեղը մնացած էր։ Ան գէպքս առնով տեղի եւս անիմանալի եղաւ, որ տեսնուեցաւ թէ գողերը՝ ասս միտմնակ իրենց տան մէջ բնակող խեղճերուն վիճակին ու. ոսկորութիւնը չուսուցանելու ազգէ մը գնած ու. գիտած էին։ Ցաւնը բոլոր սրը գոց կ՝ըլլար, միայն երբոր կինն իրիկուան ընթերցաց համար քիչ մը դարձրուր կամ գինի գնելու կ՝երթար՝ բանի մը լոպէ բաց թող կու տար։ Կ՝երեւար որ գողերը ասիկա գիտած եւ. կենան գինի գնելու գացած ատեն՝ տունը մնած էին։ Կը կարծուէր որ նախ էրիկը տպանած ըլլան՝ մինակ մեկ հարուածով մը՝ որն որ ճարտար մասաճառի ձեռքով գործուած կ՝երեւար։ եւ. եարէն հինկը նոյնպէս մեկ հարուածով։ Մարդասպանները հինգը բնած գինին խմելու եւ կուրը սպասին վրայ կախեր էին։ Ամենեւին ոգալակ կամ վնասուած մը յուսած չէր։ շիտմուութիւն մը չէր եղած։ եւ մարդասպանութիւնը հարիւր երկրորդ առտուանց խմացուեցաւ։ Թէպէտ եւ. բոլոր տան մէջ արիւն նշաններ կար։ բայց ոնէն դուրս եւ. ոչ իսկ դրան գրսի կողմը նշմարանք մը կար։ Ամենեւին նշանակ մը չէին կրնար մեկու վրայ կասկածի երթալ։ Դատաւորներն՝ մարդասպանները գտնելու համար բրած ջանքը փուճ եղաւ։ Սիրոյն շատ քննութիւններէն եւրոպ տոյգ խմացուեցաւ. որ ընտանեաց երկու հոգի են եղեր։ Դրացիներէն մէկն ըսաւ որ իրիկունը ժամը ութին ջնարը տանէն երկու հոգի երթալ գալ ի վար գացեր են, բայց մութը կոխած բլլալով՝ ով կամ ինչ տեսակ մարդ ըլլալնին չէ կրցեր որոշել։ Շարաթներ անցան եւ. ատոյգ բան մը չիմացուեցաւ։

Օր մը Պոռնհայմ գեղէն քաղաք մարդ մը կու գայ, եւ բժշկի մը կը զուսցնէ որ իմ ունի վրայ ցաւ մը ունի, որն որ շան մը խածուածքն պատճառած եւ ուռած է։ Բժիշկը իմաց քննելով կը տեսնէ որ խածուածքը շան խածուածք չէ, այլ մարդու ակռաներու. նշան կ՝երեւայ։ Ընդհանրապէս կասկածի կ՝երթայ, եւ դատաւորներուն կը յայտնէ։ Մարդը կը բռնուի, կը քննուի, նեղ կը մնէ եւ իրարու հակառակ խոսքեր կը զրոյցէ։ Վերջապէս կ՝ինացուի որ երկու մարդասպաններէն մէկն է, իսկ ընկերն արդէն փախեր է։ Խոսք ալ բռնուողը՝ ինչպէս որ կը կարծուէր՝ յուսալագոյն մարվանան է եղեր։

Երրորդ կրկին գործ մը։ Պարէր անունով հնգոյ մարդ մը՝ որն որ գրեթէ վեց ոսք բարձրութիւն ունի, եւ գիրութիւնն ալ սնոր համեմատ է, բառս բռնեց որ 2 ոսք ու. 7 մատ երկայն, 1 ոսք ու 7 մատ լայն եւ նոյնչափ բարձր՝ գոց կողովի մը մէջ մտնելով՝ վաճառքի պէս շրգելկառքով Լիսս քաղաքն մինչեւ Պրէսվիրդ երթայ ու. նոր դառնայ, առանց այլեւայի ժամանակի մէջ (4 ու 1/2 ժամու չափ) քիչ մ՝ալ գուցս երթալու։ Հետը շիշ մը օղի եւ քանի մը նարինջ առած կողովին մէջ մտաւ, գնաց եկաւ, եւ գրուած 10 վարանդ սպեղինը վատրեցաւ։

Նեղոսի ակռանէրը։ Մ երջին սահմանները Փարիզի դիտարանոյ ճեմարանին ձեռքն անցած հնագիտաքրքրական տեղեկութիւններէն մէկը անտարակոյս Պ. Ազատին 1836ին սկսած Ափրիկէի մէջ բրած ճամբորդութիւններուն ստուգագրութիւնն է։ Ան մարդս Եգիպտոս, Նուբիա ու Հաբէշիստան պարտեցաւ. միտքը դրած էր որ գլխաւորապէս Նեղոսին կամ Սոլիտակ գետոյն ակռանքները դտնէ։ 1843ին իր եղբօրը հետ կալանաներուն երկիրը պարտեցաւ, ուր որ ժէ. դարէն վեր ուրիշ Եւրոպացոյ մը ոտք չէր կոխած։ Սարայի իշխանը կամ բռնաւորը՝ քիչ մը ժամանակ զինքը բռնեց. բայց ինք բռնաւորին սիրտը այնպէս վատրկեցաւ՝ որ իրեն թարմութեամբ զինուոր ուղեկից տուաւ, եւ իբրեւ նուիրակ քաղաք երկրին անցընելով Պոնկոյի թագաւորութեան իշխանին խաբրեց, օրպէս զի անոր աղջիկը՝ իրեն հարսնացուն բերէ։ Ապատին ասս հանդերձութեան մէջ դիտեց որ Կոյսաց ու Օմն գետերը պատուաձեւ նոյն երկիրն առագանելով՝ Պատակ գետին մէջ կը թափին։

Երկու եղբարք 1845ին մեկզմեկ Ինարիայի մէջ պատն։ Երկուքին ալ կարծիքն ան էր, որ Նեղոսին բխած տեղը Խարտիոյի հարաւային կողմն պատանան մէջն ըլլայ։ անոր համար դէպ ի ան կողմերը գացին, եւ 1846ին Յունուարին 19ին Գաղդիայի դրոշը ունկնցին գտած ակռանքներուն քովը՝ զրանք 9 տարիի վեր կը տեսնէին։

ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՓԱՐԻԶ, Մայիսի 16։ Դաղդիայի դեսպանը Լոնտոնէն եւս կանչուեցաւ, որովհետեւ. Անգլիայի գահլիճը Յունաստանի խնդրոյն վրայ սանկ նոնկ պատասխան մը տուաւ։ Կ՝ըսուի որ Փարիզ պաշտպանի վիճակի մէջ պիտ՝որ դրուի։ Շատ ազնուականներ կը պատրաստուին ընտրութեանց օրէնքին նկատմամբ։ Քանի մը քաղաքագիտներ, որոնք աս աղերսագիրներուն ստորագրած էին, պաշտօններնէն վար առնուեցան։ Փարիզի մէջ զորքը կը շատնայ։ Ծոմայրին զրուութիւնն ալ զրաւցընելու վրայ լուրեր կը պարարին։ Կ՝ըսուի որ Ռուսաստան Անգլիայի կառավարութեան բռնած ճանրուն գէմ բողոքած ըլլայ։

Պերլին, Մայիսի 17։ (Պաշտօնական) Իշխանները ելեցան միտանիկ, անոր համար առժամանակեայ կարգադրութիւն մ՝բրին։ Բոլոր Պրուշի հետ միացեալ իշխանները Ֆրանքֆուրդի ժողովին դեսպան պիտ՝որ խուրին (կ՝ըսուի թէ Աստրիայի դեմ բողոք ընելու համար)։

ԴՐԱՄԱՓՈՒՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

ԿԻԵՆԱ, ՄԱՅԻՍԻ 19

Ամստերդամ 100 ռեթիզիկ Ռոսիոր	249	ոսկ. ֆիորին	2 ոսկ.
Ամստերդամ 100 ռեթիզիկ ֆիորին	119½	»	½ »
Լիսոնոյ 300 Դասկան. լիրա	119	»	2 »
Լոնտոն 1 փունտ ոսկերին	12.3	»	1 »
Համբուրգ 100 պանգոյ թալեր	367½	»	2 »
Գենուա 300 նոր լիրա հրեմ.	140	»	2 »
Մարսիլիա 300 ֆրանք	111½	»	2 »
Միլան, 300 Ամստրիական լիրա	108	»	»
Փարիզ 300 ֆրանք	111½	»	2 »
Տրանսֆ. սա. Մարկ 120 ֆիորին	119¼	»	3 »
Դուկա (Մայիս 14-) 371—374 վարագ	1	»	31 գր.